

CHURCH MUSIC IN CULTURAL AND SPIRITUAL LIFE OF POPULATION RATES IN SLOVAKIA

CIRKEVNÁ HUDBA V KULTÚRNOM A DUCHOVNOM ŽIVOTE OBYVATEĽOV SPIŠA NA SLOVENSKU

AMANTIUS AKIMJAK

Abstract:

The inhabitants of Spiš live under two large symbols. Under Spiš Castle, which in the past represented secular power, and under the hill of St. Martin, on which the Spišská Kapitula switches off. This Spiš Chapter, which represents the ecclesiastical authority of the territory of the Spiš Diocese, is also called the Little Spiš Vatican. In the vicinity of Spiš Castle, the Spiš Chapter is still a living institution, which is not only a historical monument, but still a living church institution. It is a former independent village next to Spišské Podhradie, which since 1948 has become part of the town of Spišské Podhradie. It developed from the Spiš post office, which was founded in 1198 by King Imrich. Even then, under the postman Matej (1234 - 1258), the Chapter School was established here at the Cathedral of St. Martin of Tours, and according to the guidelines of the Third Lateran Council (1179) and the Fourth Lateran Council (1215), canons - teachers - lecturers and cantors worked here. Since then, music and especially church music have been cultivated and developed here. The Golden Age was represented by the Priest's Seminary from 1779 and the Teachers' Academy from 1819, which educated not only priests, teachers, but also cantors, ie church musicians. The songbook Cantus Catholic was written here in 1655 in the most famous songbook for the whole of Slovakia. In this songbook, there are church songs in Latin, German, Hungarian, Polish, and Slovak. We also study songs with Eastern elements from the Cyril and Methodical tradition. The most important compositions of this songbook continue to live in the current church songbook called the Unified Catholic Songbook, which was prepared for Slovakia by the national artist Mikuláš Schneider Trnavský.

At present, church music in the Spiš Chapter is cultivated and developed at the Institute of Sacred Art of the Theological Institute of the Faculty of Theology in Košice, the Catholic University in Ružomberok in Bishop Ján Vojtaššák's Priestly Seminary in the Spiš Chapter in Spišské Podhradie.

Keywords: Spis. Cultural and spiritual life. Church music. Spišská Kapitula

Úvod

Návrh súčasného rektora Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka v Spišskej Kapitule v Spišskom Podhradí, *doc. ThDr. Petra Majdu, PhD.*, schválila Vedecká rada Teologickej fakulty KU v Košiciach, a následne dekan Teologickej fakulty KU, *prof. ThDr. Cyril Hišem, PhD.*, osobitným dekrétom zo dňa 27. júna 2017 zriadil *Ústav sakrálneho umenia TF KU*, a zároveň schválil Štatút Ústavu sakrálneho umenia TF KU, podľa ktorého je Ústav sakrálneho umenia ako vedecko-pedagogické a umelecké pracovisko Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka KU a Teologického inštitútu KU v Spišskej Kapitule-Spišskom Podhradí. Prvým riaditeľom tohto ústavu sa stal *prof. ThDr. Ing. arch. Jozef Hlinický, CSc., PhD.* Následne *prof. PhDr. ThDr. Amantius Akimjak, PhD.*, vypracoval a v Akreditačnej komisii vlády SR dal akreditovať študijný program *Učiteľstvo hudby a cirkevnej hudby* v študijnom odbore *Učiteľstvo umelecko-výchovných a výchovných predmetov*. V súčasnosti bol tento odbor premenovaný na *Učiteľstvo a pedagogické vedy*. Novovzniknutá Akreditačná agentúra akreditačné práva pre tento študijný program predĺžila do najbližšej akreditácie školy. Od roku 2019, teda po 200 rokoch, sa v Spišskej Kapitule opäť vyučuje cirkevná hudba. V minulosti učitelia hudby, okrem vyučovania v ľudových školách, zároveň plnili úlohu organistu a kantora v našich chrámoch. Dnes sa garde obrátilo a Cirkev prosí učiteľov základných škôl, najmä základných umeleckých škôl, aby okrem učenia detí v škole, spievali a hrali na organe v našich chrámoch. Cirkev si taktiež želá, aby učitelia hudby k tomu viedli aj svojich žiakov a študentov, najmä tých, čo prejavia o túto činnosť záujem. Z tohto dôvodu, po 70-tich rokoch, kedy bol Učiteľský ústav v Spišskej Kapitule „poštátnený“ (dekrétom Povereníctva školstva zo 7. 8. 1948) a prestala sa v ňom učiť cirkevná hudba, nástupnícka inštitúcia, teraz Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka KU v Spišskej Kapitule v Spišskom Podhradí, v akademickom roku 2018/2019 obnovil toto štúdium. V Spišskej Kapitule tak robíme preto, aby súčasní učitelia boli schopní požadovanú úlohu splniť.

Cirkevná hudba v Spišskej Kapitule pri jej počiatkoch

Spišská Kapitula, nazývaná aj Malý spišský Vatikán, je bývalá samostatná obec vedľa Spišského Podhradia, ktorá sa od roku 1948 stala súčasťou mesta Spišské Podhradie. Rozprestiera sa na kopci svätého Martina oproti Spišskému hradu. Vyvinula sa zo Spišského prepoštstva, ktoré roku 1198 založil kráľ Imrich.¹ Už vtedy, za prepošta Mateja (1234 – 1258), tu bola zriadená Kapitulská škola pri katedrále sv. Martina z Tours, a podľa smerníc Tretieho lateránskeho koncilu (1179) a štvrtého lateránskeho koncilu (1215), tu pôsobili *kanonici* – pedagógovia – *lektor a kantor*.² Do Spišskej Kapituly sa aj dnes vstupuje tromi bránami – jednou z východu a dvomi zo západu. Nad dvoma bránami sa nachádzajú bašty pre strážnikov. Územie Spišskej Kapituly má jednu ulicu po oboch stranách s kanonickými domami s dvojitémi barokovými strechami. Na západe sa ulica rozširuje do námestia. Tu sa nachádza veža s hodinami, postavená spišským biskupom Révayom, ďalej biskupská rezidencia, katedrála, kňazský seminár, ktorého súčasťou bol aj Rímskokatolícky učiteľský ústav v Spišskej Kapitule. Na námestí je socha sv. Jána Nepomuckého. Spišská Kapitula je lemovaná vysokými múrmi vystavenými v rokoch 1662 – 1665, ktoré ju chránili pred zbojníkymi a vojenskými vpádmi.³ V roku 1241, keď bola Spišská Kapitula vyplienená Tatórmi, nebola chránená žiadnymi múrmi. Teraz v tomto areáli študujú nielen teológiu bohoslovci, ktorí sa pripravujú na kňazské povolanie, ale aj laici, ktorí študujú *sociálnu prácu* a učiteľstvo hudby a cirkevnej hudby. Chystá sa aj študijný program *Teória a dejiny sakrálneho umenia*, keďže celý Spiš má nespočetné množstvo kultúrnych pamiatok, zväčša sakrálnych.⁴

1 CHALUPECKÝ, I., ŠTUBŇA, K. *Spišská Kapitula*. 10. Publikácia edície "Mini fotografické publikácie". Spišská Nová Ves: Photography Kazimír Štubňa, 2002.

2 Porov. HROMJÁK, Luboslav. 2017. *Dejiny teologického vzdelávania na Spiši v stredoveku*. In: TARAJ, Martin – MAJDA, Martin (ed). *Znaky časov vo svetle výročí: 200 výročie Spišského kňazského seminára*. Spišské Podhradie: VERBUM – vydavateľstvo KU, 2017, s. 9 – 23. ISBN 978-80-561-0488-0.

3 DLUGOŠ, F. *Prenasledovanie veriacich Spišskej diecézy v rokoch 1948 – 1989*. Levoča: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtáššáka, 2002, s. 30.

4 Porov.: AKIMJAK, A. FRANZENOVÁ I. *Kresťanské sakrálne umenie*. Ružomberok: Verbum, 2017, s. 267 – 280.

Počiatky Rímskokatolíckeho učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule v Spišskom Podhradí

Spišská Kapitula sa roku 1819 stáva miestom Rímskokatolíckeho učiteľského ústavu, prvého v Uhorsku.⁵ Ani v Česku v tom čase takýto ústav pre budúcich učiteľov nemali. V polovici 18. storočia sa z podnetu osvietenského hnutia v Európe vytvára potreba náležitého vzdelania učiteľov ľudových škôl. Ústavy vyššieho a stredného vzdelania už mali stáročnú históriu. Osvietenstvo zvýšilo pozornosť verejnosti o všeobecnú ľudovú výchovu. V spojení s tým vznikla požiadavka vzdelávať učiteľov. Lenže prvé ústavy boli len príveskami iných ustanovizní. Vyzdvihovanie ľudovej výchovy a rozmnožovanie ľudových škôl si vyžadovalo i učiteľské ústavy.⁶ Začiatok 18. storočia je obdobím vzniku učiteľských ústavov pod ochranou niekoľkých pedagógov, ktorí sa pokúšajú obrátiť pozornosť verejnosti na seba, oddeľujú sa od „materských“ ustanovizní, prípadne od iných ústavov. Postupne sa začali zaraďovať do siete iných škôl. Pozdvihnutie myšlienky ľudovej výchovy znamenalo viac si uctiť dieťa, zabezpečiť jeho práva a individuálne zodpovedné zaobchádzanie. Osvietenký pohyb zasiahol územie Slovenska neskôr ako západnú Európu. Zvyšovaniu vzdelanostnej úrovne obyvateľstva podľahli aj vplyvné vrstvy spoločnosti: cirkev a šľachta. Práve Učiteľský ústav v Spišskej Kapitule vzniká z iniciatívy J. L. Pyrkeru, spišského biskupa, ktorý hneď po obsadení biskupského stolca v roku 1819 vykonal okružnú cestu po svojej diecéze, aby spoznal jej život a potreby.⁷ Pri tejto príležitosti obrátil svoju pozornosť aj na stav školstva, s dôrazom na schopnosti a činnosť učiteľov. Mnohé školy národné (nationales) viactriedne kvitli, ba našli sa aj viaceré školy dedinské (ruralis), ktoré konkurovali s národnými školami, tak počtom žiakov, ako i vzdelanostným a mravným prospechom. Biskup J. L. Pyrker našiel aj školy, a nebolo ich málo, ktoré boli úplne zanedbané. Nová generácia vyrastala alebo bez školy – divo, alebo aj v škole, ale bez výchovného vplyvu, pretože jej predstavený, učiteľ sám nebol ešte vychovaný.⁸ Tieto skúsenosti biskupa utvrdili založiť učiteľský ústav, v ktorom by si súci mladíci osvojili výchovno-vzdelávacie metódy. Ako štartovací krok biskupa Pyrkeru bolo vytvoriť peňažnú základinu pre zriadenie takého ústavu. Už tri mesiace po slávnom zaujatí biskupského stolca, dňa 22. augusta 1819 vydal

5 MIŠKOVIČ, A. *Dejiny rím. kat. učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule*. In: Pamätník 110 ročnice založenia Rímsko-katolíckeho učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule. Trnava: SSV, 1931, s. 107 – 108.

6 ŠTEPÁNKOVÁ, E., ZAPLETAL, I. *Výročie vzniku prvého učiteľského ústavu na Slovensku*. In: *Pedagóg: časopis*. Bratislava, 1969, roč. 3, č. 14, s. 466 – 469.

7 DOBERSBERGER, R. *Osobnosť J. L. Pyrkeru, biskupa Spišskej diecézy, vo vzťahu k problematike biskupstva v rokoch 1818-1820*. In: *Zborník prednášok – 180 výročie založenia Učiteľského ústavu Spišská Kapitula 2. – 4. september 1999*.

8 DRAVECKÝ J. *Elementárne vzdelávanie v cirkevných školách Spišskej diecézy*. Ružomberok: Verbum, 2011, s. 22 – 23.

obežník Sídelskej Kapitule a v duchovnej správe pôsobiacemu kňazstvu, v ktorom vyzdvihujú význam školy, správnu výchovu detí, ako aj nádeje budúcnosti, oznámil svoj rozhodný úmysel zriadiť učiteľský ústav. Zdôvodnil to tým, že väčšina elementárnych ľudových škôl nevyhovuje svojmu cieľu, pretože sami tí, ktorým bola výučba a vzdelávanie zverené sa potrebovali učiť a byť vedení.⁹ Zjavne chýbal prístup v zmysle metodického usporiadania učiva, čo nenapĺňalo nádej v lepšiu výchovu a vzdelanie. Biskup Pyrker kládol dôraz aj na kantorskú činnosť (cirkevný spev a hru na organe). Podľa neho svojou službou (spevom a hraním na organe) skôr nevyzdvihovali úroveň slávností bohoslužieb, ale pôsobili škodlivo a vyrušovali ľud v pobožnosti a slávnostnom naladení.¹⁰ Preparandia, ako sa v minulosti nazýval učiteľský ústav, mal pôvodne sídliť v Levoči. Učitelia, ktorí sa osvedčili, mohli zostať na svojich pôsobiskách za predpokladu, že získali kvalifikáciu na učiteľskom ústave dodatočnými skúškami. Biskup si bol vedomý, že peňažné zdroje boli nedávnymi vojnami vyčerpané, že odtiaľto podpora na ústav nevedie, ale nenechal sa odradiť nedostatkom finančných prostriedkov. Biskup Pyrker sám prispel 2 000 zlatými na základinu, aby tak oduševnil ostatných a získal kňazstvo pre dobrú vec.¹¹ Žiadosti predostrel aj na župný úrad s tým, že prípadné dary nemusia byť zložené v hotovosti, pretože minulé vojny sa dotkli skoro všetkých. Žiadal len obligácie na určitú sumu, ktoré by poslali diecéznemu úradu do úschovy. Peňažité dary bolo možné v ľubovoľnom čase splácať, ale za povinnosti platiť 6 percentné zákonné úroky od venovanej sumy do pokladnice základiny. Pretože biskup ako príslušník Cirkvi sa najviac obracal a spoliehal na kňazstvo, zrejme to bol aj dôvod, prečo pôvodný zámer sídla preparandia Levoče zmenil na Spišskú Kapitulú a tým súril, aby sídelná Kapitula zaujala stanovisko k jeho úmyslu. Ako odplatu za to biskup sľúbil, že zabezpečí kapitule dostatočný a zodpovedný vplyv. Toto kapitula nemohla biskupovi zamietnuť – tým vlastne zobrala na seba realizovanie požiadavky biskupa, aby kapitula zložila svoj dar pre vybudovanie ústavu, keď chce byť ako korporácia v zozname zakladateľov ústavu. Inak biskup podotkol, žeby bolo lepšie, keby každý člen sídelnej Kapituly osobitne vo svojom mene zložil svoje základiny, čo by znamenalo dostať úplné právo na zaplnenie základinného miesta. Rozmnoženie celkom bezplatných základinných miest si želal preto, lebo bol presvedčený, že nebude môcť vyberať schopných a dobrých kandidátov, ak im hneď od začiatku neposkytne bezplatné zaopatrenie. Hlas biskupa našiel silnú odozvu v celej diecéze hneď po rozoslaní obežníka a treba povedať, že prísun darov bol nad očakávanie. Dá sa povedať,

9 PYRKER, J., L. *Mein Leben. 1772 – 1847*. Hg. V: Wien: Aladar Paul Czigler, 1966.

10 OLEJNÍK, V. *Učiteľský ústav v Spišskej Kapitule*. In: *História najstarších učiteľských ústavov na Slovensku (1819-1945)*. Zost. Eduard Lukáč, Vladimír Michalička a kol. Prešov: FF PU, 2007, s. 357 – 390.

11 DRAVECKÝ J. *Elementárne vzdelávanie v cirkevných školách Spišskej diecézy*. Ružomberok: Verbum, 2011, s. 22 – 23.

že išlo o akési zápolenie medzi kňazmi, pričom sa ho zúčastnil každý diecézny kňaz. Dejiny spišského Učiteľského ústavu uvádzajú, že Učiteľský ústav má toľko zakladateľov, koľko bolo za čias Pyrkeru kňazov. Biskup priamo horlil za založenie učiteľského ústavu, čo vzbudzovalo všeobecnú pozornosť a nenechalo chladných ani šľachticov z Oravy, či židovské cirkevné obce na Orave, ktoré taktiež podporili ústav, lebo sa dozvedeli, že ich deti budú mať možnosť voľného prístupu do škôl k učiteľom končiacim v tomto ústave.¹² Za pozornosť iste poslúži aj skutočnosť, že na zriadenie internátu a školskej jedálne prispeli spišské šľachtičné panie, ktoré venovali toľko zásob, že prevyšovali potreby. Pyrker sa prispievateľom zavďačil u samotného Jeho veličenstva. Keď už na založenie ústavu bolo zozbieraných 19 000 zlatých a budúcnosť ústavu bola tak zabezpečená, biskup Pyrker sa rozhodol túto skutočnosť oznámiť samotnému Jeho veličenstvu a poprosil o potvrdenie založenia ústavu.¹³ Jeho veličenstvo dňa 2. novembra 1819 vzalo na vedomie plán biskupa a uistilo biskupa, že ak predloží organizačný štatút ústavu, tak s potvrdením ústavu nebude otáľať. Biskup Pyrker začiatkom novembra 1819 slávnostne otvoril ústav a 19. novembra 1819 začalo vyučovanie.¹⁴ Knihy potrebné na vyučovanie boli vytlačené v jazyku slovenskom, latinskom a nemeckom.

Rozvoj Rímskokatolíckeho učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule

Rozvoj Rímskokatolíckeho učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule nastal najmä za pôsobenia diecézneho biskupa, Sluhu Božieho J. E. Mons. Jána Vojtaššáka. Tento hneď po svojom menovaní za spišského sídelného biskupa, Svätým otcom Benediktom XV. v Ríme dňa 13. novembra 1920¹⁵, po svojom vysvätení za biskupa v Nitre dňa 13. februára 1921¹⁶ a po svojom uvedení do úradu v Katedrále

12 MIŠKOVIČ, A. *Dejiny rím. Kat. Učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule*. In: Pamätník 110 ročnice založenia Rímsko-katolíckeho učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule. Trnava: SSV, 1931, s. 107 – 108.

13 OLEJNÍK, V. *Učiteľský ústav v Spišskej Kapitule*. In: História najstarších učiteľských ústavov na Slovensku (1819-1945). Zost. Eduard Lukáč, Vladimír Michalička a kol. Prešov: FF PU, 2007, s. 357 – 390.

14 MIŠKOVIČ, A. *Dejiny rím. Kat. Učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule*. In: Pamätník 110 ročnice založenia Rímsko-katolíckeho učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule. Trnava: SSV, 1931, s. 107 – 108.

15 ARCHIVIO SEGRETO VATICANO: *Archivo Concistoriale, Scopusio*, Roma 1920, n. 1005/1920.

16 KUMOR, Boleslav – DLUGOŠ, František: *Cirkevné dejiny: Súčasné obdobie 1914 – 2000*. Levoča: Nadácia Kňazského seminára biskupa J. Vojtaššáka, 2004, s. 387-394. (ISBN 80-89170-09-9).

sv. Martina v Spišskej Kapitule dňa 27. februára 1921¹⁷, vo svojom programe biskupskej služby, zverejnenom v pastierskych listoch zo dňa 27. februára 1921, adresovaných, jeden všetkým veriacim diecézy, a druhý kňazom, píše: „*Diela svoje pastierske začínam v ťažkej dobe. Málo ruží, ale tým viac trnia a bodľačia rozkladá sa na ceste. Cesta veľmi ťažká. Svetová vojna narobila mnoho telesných lazárov, ale ešte väčší počet doráňala a dokaličila na duši... mnohí vieru stratili.*“¹⁸ V liste otec biskup vyzýval veriacich k vernosti Katolíckej cirkvi, k obnove Cirkvi a k obnove každej duše. Poukázal na dôležitosť a potrebu dobrej katolíckej výchovy detí a mládeže v cirkevných školách: „*V tomto nám je veľmi na pomoci náboženská škola, v ktorej sa dieťa Kristovej náuke priuča, osvojí si spôsob pravého kresťanského života, položí pevný základ čnosti, na ktorom bezpečne ďalej stavať môže.*“ Biskup Vojtaššák tým reagoval na snahy tzv. pokrokových učiteľov, ktorí chceli už vtedy celé školstvo poštátniť.

Prvé roky po prevzatí úradu to biskup Vojtaššák nemal ľahké. Bolo potrebné postarať sa o majetok: kostoly, farské budovy, ale tiež o budovy katolíckych ľudových škôl. Na biskupský úrad v Spišskej Kapitule prichádzali mnohé žiadosti o finančnú výpomoc pri oprave nielen kostolov, fár, ale predovšetkým pri oprave katolíckych škôl. Okrem toho, v mnohých katolíckych ľudových školách bolo potrebné riešiť personálne obsadenie miest učiteľov. Záujem o tieto miesta bol veľmi malý. Ako príklad môžeme uviesť stav v Rímskokatolíckej ľudovej škole v Zákamennom, v rodisku otca biskupa. Bolo to v roku 1922. Pretože na uvoľnené miesto učiteľa nebol záujemca, z troch tried museli zriadiť dve tak, že v prvej triede bolo 140 detí a v druhej triede 97 detí. Na voľné miesto bol vyhlásený súbeh, no diplomovaný učiteľ sa neprihlásil, preto bola prijatá učiteľka – absolventka meštianskej školy. Jej plat bol stanovený „*z miestnych prameňov*“ 10,- Kčs mesačne. Inde mali školy problémy s nedostatkom učební, prípadne s nevyhovujúcim stavom budov škôl. Z listu farára, predsedu školskej stolice v Bobrove zo dňa 14. júla 1922 adresovaného spišskému biskupovi sa dozvedáme, že školu s dvoma triedami navštevuje 130 žiakov a „*súcich miest niet, nové ale postaviť obecnstvo v terajšom čase nie je v stave.*“¹⁹ Napriek tomu všetkému, otcovi biskupovi Vojtaššákovi veľmi záležalo na tom, aby cirkev mohla zriaďovať a spravovať vlastné cirkevné školy.

V dňoch 6. a 7. novembra 1929 sa v Spišskej Kapitule konala oslava 110. výročia

17 DRAVECKÝ, Ján: *Vojtaššák a školstvo na území Spišskej diecézy*. In: Pohľady na osobnosť biskupa Jána Vojtaššáka. (red. Luboslav Hromják a kol.) Spišské Podhradie: Nadácie Kňazského seminára biskupa J. Vojtaššáka, 2012, s. 344 – 363. (ISBN 978-80-89170-41-8).

18 ARCHÍV BISKUPSKÉHO ÚRADU: *Pastiersky list biskupa Jána Vojtaššáka veriacim diecézy z 27. februára 1921*. Spišské Podhradie, 1920.

19 ARCHÍV BISKUPSKÉHO ÚRADU: *Acta curiae episcopalis Scepusiensis*. Spišská Kapitula-Spišské Podhradie, 1922, nr. 277/1922.

založenia prvého Učiteľského ústavu v Uhorsku a tým aj v Československej republike. Na uvedenej slávnosti vystúpil aj biskup Ján Vojtaššák s otváracou rečou. V úvodnej časti svojho príhovoru ocenil historický a kultúrny význam založenia učiteľského ústavu a v tomto kontexte vyzdvihol zásluhy zakladateľa ústavu – biskupa Ladislava Pyrkeru a jeho prvého riaditeľa Juraja Páleša. V záverečnej časti svojho príhovoru sa obrátil na prítomného zástupcu štátu, krajinského inšpektora Ferdinanda Píseckého a naznačil, čo vníma ako problém vo vzťahoch štát a cirkev v oblasti školstva. Doslova povedal: „*My vedeli by sme byť vďační, keby sme našli porozumenia. My sme vychovávali, ako vychovávame dnes učiteľov pre celé Slovensko a do roku 1918 pre celé bývalé Uhorsko. V tom smysle totiž, že naši abiturienti azda väčším dielom slúžili iným krajom, ako svojej rodnej diecéze, štátnym, ako cirkevným školám. Udržovateľ ústavu mohol si nárokovať celým právom podporu naň tak z iných diecéz, ako aj od štátu. Čo do budúcnosti, našou horúcou túžbou je primerane pokročiť k požiadavkám doby a pevne dúfame, že doba našej národnej slobody aj v tomto ústave svoj obraz a charakter tak vnútorne, ako aj zovnútorne odtlačí. Vedeli by sme aj vyššie lietat', mali by sme práve tisíc chutí do toho, keby nás len v letku nehatili a nám kridla nepodstriaňovali.*“ A ďalej ešte povedal: „*Cirkev katolícka má vo svete poslanie učiť: učiť všetky národy, všetkých ľudí každého stavu, každého veku, každej triedy. To právo chce všade, kdekoľvek je, verne uplatniť a štátom i na poli školstva pomáhať: so štátmi na poli školstva ruka v ruke pracovať. Pravda, v každom štáte nájde sa práve viacej ako dosť kazimierov, ktorí majú akýsi nepochopiteľný a nevysvetliteľný záujem pracovať na tom, žeby sa štáty a cirkev na poli školstva dokonca neporozumeli a neshodli. My týmto ústavom chceme i naďalej realizovať rozkaz Kristov: chceme nielen učiť, ale chceme aj vychovávať tých, ktorých povoláním bude učiť a vychovávať aj štátu dobrých, spoľahlivých, osožných občanov. Hoci sme si vedomí toho, že tým len svoju občiansku povinnosť vyplňujeme: predsa budeme ju plniť ešte ochotnejšie, keď pocítíme, že štát naše šlachetné snahy, najúprimnejšie úmysly a veľké obety, ktoré prinášame na oltár ľudovej osvety, aspoň uznaním a porozumením honorovať bude.*“²⁰

Po biskupovi Jánovi Vojtaššákovi na tejto slávnosti vystúpil aj košický biskup Mons. Jozef Čársky, predseda Katolíckej školskej rady na Slovensku. K otázke vzťahu Cirkev a škola povedal: Úlohou školy je **naučiť žiakov vedomostiam pre život potrebným alebo osožným a vychovávať ich k mravne dobrému životu. Mravne dobrý život pre človeka veriaceho znamená: Bohu slúžiť, dľa jeho vôle a príkazov žiť. U kresťana znamená. Dľa Evanjelia, t.j. po kresťansky žiť.**“ Podľa neho bola takmer úplná zhoda názorov Cirkvi a štátu o prvej úlohe školy – **naučiť**

20 Porov. MIŠKOVIČ, A. *Dejiny rím. Kat. Učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule*. In: Pamätník 110 ročnice založenia Rímsko-katolíckeho učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule. Trnava: SSV, 1931, s. 107 – 108.

vedomostiam. Veľký rozdiel však nastával pri *druhej úlohe školy* – t. j. pri chápaní pojmu *výchova* a najmä pri otázke *cieľa výchovy*. Ďalej biskup Čársky uviedol, že celá otázka vzťahu Cirkvi a školy sa „zvrtné na tom, že niektorí nemajú jasnú odpoveď na otázku: *Kto je oprávnený ustáliť cieľ výchovy a vzdelávania? Odpoveď katolíckych pedagógov je jasná: Ustáliť cieľ školskej výchovy a riadiť proces vzdelávania majú tri činitele: rodičia, štát a Cirkev, pričom prvým rozhodujúcim činiteľom sú rodičia*. Kto toto právo rodičom odopiera – ako to podľa biskupa hlásali socialisti – ten odopiera i existenčné právo manželstva, ktorého úlohou je aj výchova dieťaťa. Socialisti a tzv. pokrokoví učitelia tej doby hlásali, že právo určovať cieľ výchovy má štát. Ďalej biskup Čársky vtedy zdôraznil: „*Teda rodičom prináleží právo na výchovu dieťaťa, ktorej cieľ nemôže byť iný, ako časná i večná blaženosť dieťaťa... Toto prirodzené právo rodičov na výchovu treba prízvukovať proti hlásateľom výlučného, resp. prvotného práva štátu na výchovu. Priznať štátu toto právo by znamenalo, alebo by mohlo znamenať najväčšie tyranstvo.*“ Právo rodičov na výchovu detí je prvotné a priame. Právo štátu na výchovu je druhotné a nepriame. Rodina totiž bola skôr ako štát. Rodiny sa zomkli a utvorili štát nie preto, aby mu svoje práva odovzdali, ale preto, aby si ich pomocou štátu chránili! Keby mal štát rovnaké právo na výchovu detí ako rodičia, bola by ochromená jednotnosť výchovy.²¹

Biskup Ján Vojtaššák v nasledujúcich rokoch požadoval od štátu, v zhode s Katolíckou radou na Slovensku, plniť nasledovné požiadavky:

1/ Cirkev má právo vyučovať v škole náboženstvo, a to absolútne a autonómne.

2/ Keďže výchova nie je osobitným výchovným predmetom, ale je cieľavedomým vedením dieťaťa k mravnému zdokonaľovaniu sa – a to sa uskutočňuje v celom vyučovacom procese, vo vystupovaní učiteľa, v školskom poriadku, pri vyučovaní všetkých predmetov – Cirkev má mať slovo:

- Pri schvaľovaní a výbere školských učebníc
- Pri výchove učiteľov a ich výbere na učiteľské miesta
- Pri riadení náboženského života školskej mládeže
- Cirkev má právo zakladať školy (Cirkevný zákonník kán. 1375)

Na kultúrny boj o školu a výchovu, ktorý v rokoch po prvej svetovej vojne prebiehal vo všetkých krajinách Európy, reagoval aj vtedajší pápež Pius XI. Vo svojej encyklike *DIVINI ILLIUS MAGISTRI* z 31.12.1929. V úvode pápež píše: „*So žiaľom pozorujeme, že mnohým príliš často chýba jasný a správny úsudok aj v otázkach najzákladnejších*. A potom pokračuje: *Množia sa autori nových teórií*

21 DRAVECKÝ, Ján: *Vojtaššák a školstvo na území Spišskej diecézy*. In: Pohľady na osobnosť biskupa Jána Vojtaššáka. (red. Luboslav Hromják a kol.) Spišské Podhradie: Nadácie Kňazského seminára biskupa J. Vojtaššáka, 2012, s. 344 – 363.

o výchove, vymýšľajúci a naširoko vysvetľujúci nové výchovné spôsoby a prostriedky, ktorými vraj možno ľahšie a účinnejšie dospieť k takej výchove, pomocou ktorej by v budúcnosti ľudia dosiahli túženu blaženost na zemi.²² Pápež na tieto názory odpovedá: Kresťanská výchova pomáha mladému človekovi dosiahnuť najvyššie Dobro, totiž Boha a ľudskej spoločnosti najväčší blahobyť, pokiaľ je to na zemi možné. Nemôže však dosiahnuť blaženost na zemi ten, kto netuži po blaženosti v nebi, lebo pôvodcom každej blaženosti časnej i večnej je Boh, od ktorého sme vyšli a k nemu by sme sa mali vrátiť. Ďalej pápež vo svojej encyklike dáva odpovede na otázky: kto má vychovávať, kto výchovu potrebuje, aké má byť výchovné prostredie a okolnosti výchovy a najmä, aký je cieľ a prostriedky kresťanskej výchovy. Na prvé miesto dáva rodinu, potom občiansku spoločnosť a napokon Cirkev.²³ Štátu prináleží všemožne a dobroprajne napomáhať rodine a Cirkvi a ich výchovnú činnosť dopĺňať, ak nedosahuje svoj cieľ alebo, ak je nedostatočná, aj vlastnými školami, pretože „štát ako nik iný oplýva prostriedkami, danými mu na to, aby napomáhal potreby všetkých, a sluší sa, aby ich aj použil v prospech všetkých tých, od ktorých pochádzajú“. Napokon pápež dáva jasné stanovisko k návšteve neutrálnych, laických a nenáboženských škôl. Doslovne píše: *Návšteva škôl nekatolíckych alebo neutrálnych alebo miešaných (totiž takých, ktoré sa otvárajú bez rozdielu pre katolíkov i nekatolíkov) sa zakazuje katolíckym deťom. A môže byť iba trpená – keď s tým súhlasí ordinárius – za určitých miestnych a časových okolností, keď sú dané zvláštne záruky.*²⁴

Biskup Ján Vojtaššák sa snažil bezvýhradne uskutočňovať smernice Rímskeho pápeža vo svojej diecéze, a tak sa postaral, že na území Spišskej diecézy až do jeho násilného internovania (1949) a následného zatknutia (1950) sa zachovali všetky existujúce cirkevné školy a mnoho ďalších sa pod jeho vedením diecézy zakladali a to vo všetkých stupňoch: základnom, strednom i vysokoškolskom. Prípravou pre túto činnosť boli Synodálne ustanovenia z roku 1925, kde otázkam školstva venoval celú XXVII. kapitolu Prvej synody Spišskej diecézy (21. – 22. júl 1925). Problematiku školstva rozdelil do týchto častí: úvod (§ 169), stredné školstvo (§ 170), ľudové školstvo (§171 – 179), učiteľstvo a spravovanie školy (§ 180 – 186), školská stolica (§ 187), dozor nad školami (§ 188).

Synoda vyslovila nespokojnosť s porušovaním práv katolíckych detí na katolícku výchovu, s porušovaním slobody svedomia a práva rodičov na školu, ktorá by zabezpečila duchovný a telesný vývin ich detí podľa Božích

22 PIUS XI. *Divini illius magistri*: encyklika z 31.12.1929. Vatikán, 1929.

23 Porov. AKIMJAK, A. J. E. *Mons. Ján Vojtaššák a jeho prínos pri budovaní vzdelanostných inštitúcií v Spišskej diecéze*. Spišská Kapitula-Spišské Podhradie: Konferencia, 2018.

24 Porov. MIŠKOVIČ, A. *Dejiny rím. Kat. Učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule*. In: Pamätník 110 ročnice založenia Rímsko-katolíckeho učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule. Trnava: SSV, 1931, s. 107 – 108.

príkazov a náboženstva rodičov. Deklarovala zároveň porušovanie historicky nadobudnutého a založeného práva Cirkvi na vlastné školy. Katolícka cirkev žiadala štát, aby morálne a hmotne umožnil existenciu katolíckych škôl tým, že preberie na seba zodpovednosť finančne prispievať na cirkevné školy rovnako ako na štátne, čo zdôvodnila tým, že veriaci sú daňovníkmi štátu a prispievajú do štátneho rozpočtu.

Biskup Ján Vojtaššák teda žiadal štátom platenú cirkevnú školu s učiteľmi cirkevnými štátom platenými.

Napriek tomu, že ľavicovo orientované politické sily, osobitne Komunistická strana Československa žiadala poštátnenie škôl, ku koncu obdobia existencie prvej Československej republiky v Spišskej diecéze dominovali konfesijné ľudové školy, a to tak katolícke, ako aj evanjelické. Prehľad ľudových škôl v Spišskej diecéze v roku 1939 bol nasledovný²⁵:

Typ ľudovej školy	Počet škôl	% škôl	Počet žiakov	% žiakov
Katolícka	231	58,3	29.501	64,2
Evanjelická	55	13,9	4.151	9,0
Židovská	5	1,3	252	0,5
Štátna	64	16,1	8.012	17,4
Obecná	41	10,4	4.034	8,9
Všetky spolu	396	100,0	45.950	100,0

Okrem základných ľudových škôl, na území Spišskej diecézy už v roku 1918 boli aj tieto **stredné katolícke školy**:

1. Kráľovské katolícke gymnázium v Levoči a v Trstenej,
2. Katolícke piaristické gymnázium v Ružomberku a v Podolínci,
3. Evanjelické gymnázium v Kežmarku a v Spišskej Novej Vsi.

Okrem toho štátne gymnázium bolo v Liptovskom Mikuláši,

Štátna reálka v Levoči a štátna dievčenská škola v Levoči.

Medzi **vysoké školy** na území Spišskej diecézy (a to už od r. 1918) treba zaradiť predovšetkým tieto:

1. Vysoká škola bohoslovecká v Spišskej Kapitule-Spišskom Podhradí
2. Malý Kňazský seminár v Levoči
3. Učiteľská akadémia (ústav) pre mužov v Spišskej Kapitule a pre ženy v Levoči.

²⁵ Porov. DRAVECKÝ J. *Elementárne vzdelávanie v cirkevných školách Spišskej diecézy*. Ružomberok: Verbum, 2011, s. 60 – 73.

Okrem toho tu bol aj Štátny učiteľský ústav v Spišskej Novej Vsi.²⁶

Všetky tieto cirkevné školy biskup Ján Vojtaššák udržiaval, zveľaďoval a bránil pred ich násilným zatvorením až do svojho zatknutia. Po štyridsiatich rokoch zastavenia činnosti týchto cirkevných škôl sa nám opäť naskytla možnosť tieto cirkevné školy opäť budovať a zveľaďovať. Záleží len na nás, ako túto historickú úlohu splníme my, veriaci dnešnej doby.

Počas obdobia Slovenského štátu (1939 – 1944) sa budovala škola národná a kresťanská. Zákon č. 308/1940 SR stanovil jednotné ľudové školy, ktoré mohli byť buď cirkevné – konfesijné, alebo obecné – interkonfesijné. Tento zákon vytvoril pre cirkevné ľudové školy veľmi priaznivé podmienky tak z hľadiska ich zriaďovania, ako aj z hľadiska finančného zabezpečenia ich prevádzky. Katolíci (80,6 %) s evanjelikmi (14,6 %) vtedy tvorili 95,2 % obyvateľstva. Židia a obyvatelia bez vyznania tvorili vtedy 4,8 %. Týchto necelých 5 % obyvateľov sa cítilo dotknutých tým, že sa im akoby vnucoval kresťanský svetonázor. Hoci židia naďalej mohli vyznávať a praktizovať svoju vieru aj na verejnosti.²⁷

Súčasný stav cirkevnej hudby v Spišskej Kapitule

Na činnosť Učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule po zmenených politických podmienkach u nás nadviazal najprv Katecheticko-pedagogický inštitút sv. Ondreja, ktorý bol založený v roku 1995 v Ružomberku.²⁸ Najprv patrilo pod Trnavskú univerzitu, neskôr sa pretransformoval na Katecheticko-pedagogickú fakultu Žilinskej univerzity a v jubilejnom roku 2000 spolu s Filozofickou fakultou bol základom Katolíckej univerzity, ktorá mala dve fakulty a to Pedagogickú a Filozofickú. Neskôr k nim pribudla Zdravotnícka fakulta a Teologická fakulta v Košiciach. V Spišskej Kapitule vzniklo rektorátne pracovisko Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka v Spišskom Podhradí, ktorý je afiliovaný pod Teologickú fakultu KU v Košiciach. Toto pracovisko nadviazalo na Kňazský seminár na Spiši, ktorý vzdelával a vychovával budúcich kňazov a na Rímskokatolícky učiteľský ústav v Spišskej Kapitule, ktorý od 19.11.1819 do 30.06.1950 vzdelával učiteľov.²⁹ Bolo to v rámci prípravy učiteľov pre ľudové školy na Slovensku, predovšetkým

26 OLEJNÍK, V. *Učiteľský ústav v Spišskej Novej Vsi*. In: História najstarších učiteľských ústavov na Slovensku (1819-1945). Zost. Eduard Lukáč, Vladimír Michalička a kol. Prešov: FF PU, 2007, s. 391 – 418.

27 Porov. DRAVECKÝ J. *Elementárne vzdelávanie v cirkevných školách Spišskej diecēzy*. Ružomberok: Verbum, 2011, s. 60 – 73.

28 AKIMJAK, A. *Informácie o štúdiu na PF KU*. Ružomberok . PF KU, 2004, s. 3 – 4.

29 Porov. DLUGOŠ, F. *Prenasledovanie veriacich Spišskej diecēzy v rokoch 1948-1989*. Levoča: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2002, s. 235 – 236.

na Spiši, a to podľa požiadaviek, aké v bývalom Uhorsku zaviedla panovníčka Mária Terézia (dekrétom *Ratio educationis publicae... z roku 1777*)³⁰. Učiteľ sa vtedy nazýval aj kantor, a tak okrem toho, že spieval a hral na organe počas bohoslužieb v kostole, mal aj povinnosť učiť v miestnej ľudovej škole.

Momentálne v Spišskej Kapitule na tomto študijnom programe študuje spolu už 90 študentov – na bakalárskom stupni 60 denných študentov a na magisterskom stupni 30 študentov, z toho 25 denných a 5 externých.³¹

Záver

V Spišskej Kapitule sa *Učiteľstvo hudby a cirkevnej hudby* vyučuje preto, aby súčasní učitelia boli schopní plniť svoje úlohy v oblasti hudby nielen v škole, na ktorej učia, ale v oblasti cirkevnej hudby aj v kostole, kam so svojimi deťmi prichádzajú na bohoslužby. Nanovo otvorený študijný program cirkevnej hudby v súčasnosti garantujú a zabezpečujú: prof. PhDr. ThDr. Amantius Akimjak, PhD., Prof. Dr. Iurii Shcherbiak, DrSc., Prof. ThDr. Ing. arch. Jozef Hlinický, CSc., PhD., doc. PaedDr. Rastislav Podpera, PhD., doc. PaedDr. Marián Janek, PhD., doc. PaedDr. Beáta Akimjaková, PhD., doc. PhDr. Mária Gažiová, PhD., PaedDr. Mgr. art. Ján Gabčo, PhD., PaedDr. Mgr. art. Andrej Mócik, PhD., PaedDr. Mgr. art. Miroslav Kopnický, PhD., Mgr. art. Stanislav Šurín, PhD., Mgr. art. Hana von Schlosser, ArtD., PaedDr. Jozef Jendrichovský, PhD., PaedDr. Božena Švábová, PhD., PaedDr. Mgr. art. Peter Šterbák, DiS.art., Mgr. Vladimír Tomko, DiS.art., Mgr. Peter Dubivský, DiS.art. Mgr. Gabriela Tomková, DiS. art., a ďalší. Súčasní pedagógovia a študenti cirkevnej hudby v Spišskej Kapitule okrem štúdia cirkevnej hudby hudobne zabezpečujú aj liturgické obrady, slávené v Spišskej katedrále sv. Martina v Spišskej Kapitule a to najmä tie, ktoré sú často prenášané masmédiami do celého Slovenska.

30 MÁRIA TERÉZIA: *Ratio educationis publicae totiusque rei litterariae per regnum Hungariae et provincias eidem adnexas*, (Sústava verejnej výchovy a všetkého školstva v uhorskom kráľovstve a k nemu pripojených provinciách). Tomus I., Viedeň: Vindobonae, 1777.

31 Porov. TEOLOGICKÁ FAKULTA KU, *Výročná správa KU v Ružomberku, Teologickej fakulty v Košiciach za rok 2020*. Košice: TF KU, 2020, s. 37 a 46.

Contact:

prof. PhDr. ThDr. **Amantius Akimjak** OFS, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Ústav sakrálneho umenia TI TF KU

Spišské Podhradie

amantius.akimjak@gmail.com